

دانشگاه کردستان
دانشکده علوم انسانی و اجتماعی
گروه الهیات و فقه شافعی

پایان نامه ی کارشناسی ارشد رشته الهیات و معارف اسلامی
گرایش فقه شافعی

عنوان:

مبانی فقهی وظایف زوجه در منزل در فقه اهل سنت

پژوهشگر:

سید عبدالسلام حسینی

استاد راهنما:

دکتر سید نوید نقشبندی

شهریور ۱۴۰۰

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه کردستان
دانشکده علوم انسانی و اجتماعی
گروه الهیات و فقه شافعی

پایان نامه ی کارشناسی ارشد رشته الهیات و معارف اسلامی
گرایش فقه شافعی

عنوان:

مبانی فقهی وظایف زوجه در منزل در فقه اهل سنت

پژوهشگر:

سید عبدالسلام حسینی

استاد راهنما:

دکتر سید نوید نقشبندی

شهر یور ۱۴۰۰

کلیه حقوق مادی و معنوی مترتب بر نتایج مطالعات،
ابتکارات و نوآوری‌های ناشی از تحقیق موضوع این
پایان‌نامه متعلق به دانشگاه کردستان است.

بسمه تعالی

تعهدنامه‌ی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه کردستان در انجام پایان‌نامه
این جانب سید عبدالسلام حسینی دانشجوی مقطع کارشناسی ارشد رشته‌ی فقه شافعی
متعهد می‌شوم:

- ۱- صداقت، امانتداری و بی طرفی را در انجام پژوهش و انتشار نتایج حاصل از آن رعایت نمایم.
- ۲- در نگارش نتیجه‌ی پژوهش‌های حاصل از موضوع پایان‌نامه، از باز نویسی نوشته‌های دیگران بدون ذکر منبع، بازی با الفاظ، زیاده نویسی، کلی گویی و جزم اندیشی و تصرف گرایبی پرهیز نمایم و نتایج پژوهشی خود را در موعد مقرر و با اطلاع استاد راهنما منتشر نمایم.
- ۳- تمامی یافته‌های مستخرج از پایان‌نامه متعلق به دانشگاه کردستان بوده و لازم است در کلیه مقالات مستخرج از آن‌ها، نام دانشگاه کردستان را تحت عنوان ((دانشجوی دانشگاه کردستان)) یا ((دانش آموخته دانشگاه کردستان)) ذکر نمایم.
- ۴- در انتشار مقالات نام استاد (استادان) راهنما و استاد (استادان) مشاور را در لیست مؤلفین مقاله ذکر نمایم و از آوردن اسامی افرادی که نقش موثری در انجام پژوهش نداشته‌اند، جداً خودداری نمایم.
- ۵- در بخش سپاسگزاری مقاله، از تمامی افراد و سازمان‌هایی که در اجرای پژوهش، مساعدتی مبذول داشته‌اند، با ذکر نوع مشارکت، تشکر و قدر دانی نمایم.
- ۶- از انتشار هم پوشان یا ارسال هم‌زمان یک مقاله به چند مجله و یا ارسال مجدد مقاله چاپ شده به مجلات دیگر خودداری نمایم.
- ۷- در صورت عدم رعایت موارد مذکور، دانشگاه کردستان مجاز خواهد بود تا برابر مقررات اقدام نماید.

امضاء دانشجو

دستورالعمل نحوه برخورد با موارد تخلفی دانشجویان تحصیلات تکمیلی در هنگام انتشار نتایج پژوهش

- ۱- در موارد زیر دانشگاه کردستان با مجله مربوطه مکاتبه و درخواست خارج نمودن مقاله را نموده و موضوع را به محل کار یا تحصیل بعدی دانشجو اطلاع خواهد داد.
الف - چاپ مقاله بدون اطلاع و تأیید استادان راهنما،
ب- چاپ نتایج حاصل از پژوهش‌های انجام شده در دانشگاه کردستان بدون ذکر نام دانشگاه
- ۲- در صورت احراز تخلف از سایر موارد درج شده در تعهدنامه دانشجویی، دانشگاه ضمن مکاتبه با مجله مربوطه، حسب مورد تصمیم‌گیری خواهد نمود.

دانشگاه کردستان
دانشکده علوم انسانی و اجتماعی
گروه الهیات و فقه شافعی

پایان نامه ارائه شده به عنوان بخشی از فعالیت‌های تحصیلی لازم
جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد در رشته الهیات و فقه شافعی

عنوان:

مبانی فقهی وظایف زوجه در منزل در فقه اهل سنت

پژوهشگر:

سید عبدالسلام حسینی

در تاریخ ۱۴۰۰ / ۶ / ۲۹ توسط کمیته تخصصی هیات داوران زیر مورد بررسی قرار گرفت و با نمره - ۱۹ / ۲۷ - و درجه عالی - به تصویب رسید.

حیات داوران	نام و نام خانوادگی	مرتبه علمی	امضاء
۱- استاد راهنما	دکتر سید نوید نقشبندی	استادیار	
۲- استاد داور خارجی	دکتر رئوف رهنمون	استادیار	
۳- استاد داور داخلی	دکتر سالم افسری	استادیار	

مهر و امضاء معاون آموزشی و تحصیلات تکمیلی دانشکده
دانشگاه کردستان
دکتر جمال حسینی

مهر و امضاء مدیر گروه
دکتر سید علی تقوی

بسم الله الرحمن الرحيم الودود، والعون من الله المعبود، الحمد لله الذي اعطانا الوجود بالوجود، و امر الملائكة بالسجود، والصلوه و السلام على سيدنا و قائدنا و طبيب قلوبنا محمد، المبشر بالمقام المحمود، و على آله و اصحابه و اتباعه الذين ظهر في وجوههم اثر السجود، و من دعا بدعوتة الى يوم شهادة الشهود.

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: « مَنْ يُرِدِ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ » (احمد، ۲۰۰۱م، ۶۳/۲۸، شماره ۶۸۵۰)

خداوند متعال را بسی سپاس می‌گویم که بر این بنده‌ی کمترین خود، منت نهاد و خلعت تحصیل در این رشته بر روح و روانم ارزانی داشت. بی شک، پروردگار، بر حالم اراده‌ی خیر فرموده که با وجود یک دهه وقفه و دوری از تحصیل علم دین و سرگرم شدن به زندگی فانی دنیوی، باری دگر مرا هدایت نمود تا زانوی تلمذ بر خاک اساتید بزرگوار بنهم و برنامه‌ی زندگی دنیا و سعادت آخرتم را فرا بگیرم. فراهم شدن این بستر برای من، نقطه‌ی عطفی بود تا این بار، راتحه‌ی خوش دین را در فضای روح بخش تعلیم و تعلم دانشگاه استشمام نمایم و منعم گردم. اگرچه این ایام مصادف است با ابتلائات و آزمون‌های سخت، و زمین عرصه‌ی تاخت و تاز و ویروسی تازه به نام کرونا گشته، و باعث ایجاد سختی‌هایی در روند عادی زندگی شده است، با این وجود سپاسگذار خداوند حکیم هستم که یسرهای فراوان آن را نیز بر ما ارزانی داشت و بسیاری از خرافات و بدعت‌ها و رسوم ناصحیح را بوسیله‌ی آن از عرف و عادت زندگی ما زدود. همواره مشتاق بودم که بتوانم در زمینه‌ی زندگی زوجین، به کمک قرآن و سنت و آرای فقهای مذاهب اثری ارائه نمایم تا خانواده‌های مسلمان دیارم بتوانند انتظارات و توقعاتشان را بر اساس آن تنظیم و تدقیق نمایند و با این کار بتوانند زندگی آرام و سرشار از عشق را پی ریزی نمایند.

اینک که این شرف به من رسید، تمام همت و توانم را بر آن داشتم تا اثری مفید و نیکو از خود بر جای بگذارم و مردان و زنان بتوانند از آن بهره بجویند. اگرچه صادقانه بگویم که نتوانسته‌ام حق مطلب را اداء نمایم و جای آن دارد آیندگان بر آن بیفزایند.

از خداوند متعال خاضعانه می‌خواهم تا به من توفیق دهد که به دستورات خدا و رسول گرامیش (ص) پایبند بوده و خود را ملزم بدانم تا با شریک زندگی‌ام آن گونه که مورد رضای پروردگار است تعامل نمایم.

امیدوارم پروردگارم آن را چون باقیات صالحات از من بپذیرد و پس از مرگ نیز برایم سودمند باشد.

اللهم ارنا الحق حقا و ارزقنا اتباعه، و ارنا الباطل باطلا و ارزقنا اجتنابه، و الصلوه والسلام علی سیدنا و قائدنا و طبیب قلوبنا محمد(ص) و علی آله و اصحابه و اتباعه و من تبعهم باحسان و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمین

باساس و قدردانی از:

استاد گرانقدر و دلسوزم، جناب آقای دکتر سید نوید نقشبندی که از آغاز دوره‌ی ارشد، بر من منت استادی نهاد و بی دریغ مرا تعلیم نمود.

از دوست و برادرم جناب آقای خدای خلات جمال که در دوران تحصیل تا زمان نوشتن این رساله، کمک‌حالم بود.

از دوست و برادرم جناب آقای قانع محمدی که در تدوین و امور رایانه‌ای، مرا یاری رساند.

تقدیم به:

به همسر عزیز و مهربانم، که از هر لحاظ، پشتیبان و حامی و همواره مایه دلگرمی ام بود.
به شمره های زندگیم: **ویان و لاویا** که امیدوارم در سایه کتاب و سنت، زنان و مادران نمونه ای آینده ای جامعه ای
اسلامی گردند.

به پدر و مادر گرامیم که همیشه دعای خیرشان روشنی بخش راهم بود.

چکیده:

این پایان نامه با عنوان مبانی فقهی وظایف زوجه در منزل در فقه اهل سنت، از یک مقدمه و سه فصل تشکیل شده است. روش تحقیق در این پایان نامه بنیادی از نوع توصیفی - تحلیلی بوده و از منابع کتابخانه‌ای استفاده شده است. پژوهشگر تلاش می‌کند در این پایان نامه به بررسی دیدگاه مذاهب فقهی اهل سنت، درباره‌ی وظایف و حقوق زن در خانه به خصوص بر اساس ویژگی‌های عصر حاضر بپردازد. حاصل این پژوهش چنین است که مذاهب فقهی اهل سنت تنها یک وظیفه را برای زن تعریف کرده‌اند و آن تمکین در استمتاع مرد از وی است. انجام امورات مربوط به منزل، مشروط به توانایی و رضایت خود زن و همچنین بر اساس عرف هر منطقه است و فقهای مذاهب اهل سنت تمام حقوق زن در منزل را در نظر گرفته و به آن توجه داشته‌اند. نگارنده با پذیرش وضعیت نامساعد جایگاه زن در دوره‌های پیشین، بر این باور است که بایسته‌های زندگی امروزی آزادی‌های افسار گسیخته و مهار ناشدنی به زنان داده که آسیب‌های جبران ناپذیری به دنبال دارد و چه بسا برخی از حقوق مرد مانند لزوم فرمان برداری زن از وی و کسب اذن از سوی همسرش در خروج از منزل، کم کم به دست فراموشی سپرده شود و لذا ضروری است که فقهای برجسته‌ی معاصر در این باره به تحقیق و بررسی بیشتری بپردازند.

واژگان کلیدی: زوجین، حقوق، تکالیف، مهریه، نفقه، استمتاع، قوامون

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول : مقدمه و کلیات.....
۱-۱-۱	بیان مساله.....
۲	.....
۵	پیشینه‌ی تحقیق.....
۱-۲-۱	نوآوری.....
۶	.....
۷	هدف تحقیق.....
۱-۴-۱	هدف کلی.....
۷	.....
۱-۴-۲	اهداف جزئی.....
۷	.....
۱-۵	سوالات تحقیق.....
۷	.....
۱-۶	روش شناسی (روش و ابزار تحقیق).....
۷	.....
۱-۷	پیشگفتار.....
۷	.....
۱-۸	ازدواج.....
۸	.....
۱-۸-۱	تعریف لغوی.....
۸	.....
۱-۸-۲	تعریف اصطلاحی.....
۹	.....
الف	تعریف مذهب حنفی.....
۹	.....
ب	تعریف مذهب مالکی.....
۱۰	.....
ج	تعریف مذهب شافعی.....
۱۰	.....
د	تعریف مذهب حنبلی.....
۱۰	.....
ه	تعریف مذهب ظاهری.....
۱۰	.....
۱-۸-۳	جایگاه ازدواج.....
۱۱	.....
۱-۸-۴	ارکان ازدواج.....
۱۲	.....
الف	صیغه‌ی عقد.....
۱۲	.....
ب	زوجین.....
۱۳	.....
ج	شاهدان.....
۱۳	.....
د	ولی زوجه.....
۱۴	.....
۱-۸-۵	آثار ازدواج.....
۱۴	.....
۱-۹	خانواده.....
۱۷	.....
۱-۹-۱	جایگاه خانواده در اسلام.....
۱۸	.....
۱-۹-۲	انواع خانواده.....
۲۰	.....
الف	خانواده‌ی گسترده.....
۲۰	.....

- ب- خانواده‌ی هسته‌ای..... ۲۰
- ۱-۹-۳- ساخت خانواده..... ۲۱
- ۱-۱۰-۱- زن..... ۲۱
- ۱-۱۰-۱- جایگاه زن در سبک زندگی در ادوار تاریخی زندگی بشر پیش از اسلام..... ۲۳
- الف- دوران باستان..... ۲۳
- ب- قرون وسطی..... ۲۴
- ج- دوره‌ی رنسانس..... ۲۴
- د- مکتب هندوئیسم..... ۲۴
- ه- عصر جدید..... ۲۵
- و- عرب دوران جاهلی..... ۲۵
- ۱-۱۰-۲- جایگاه زن در اسلام..... ۲۷
- ۱-۱۱-۱- حق..... ۳۶
- ۱-۱۱-۱- تعریف لغوی واژه‌ی حق..... ۳۶
- ۲-۱۱-۱- تعریف فقهی واژه‌ی حق..... ۳۷
- ۳-۱۱-۱- تعریف اصولی واژه‌ی حق..... ۳۷
- ۱-۱۲-۱- تکلیف..... ۳۸
- ۱-۱۲-۱- معنای لغوی واژه‌ی تکلیف..... ۳۸
- ۲-۱۲-۱- تعریف فقهی واژه‌ی تکلیف..... ۳۸
- ۳-۱۲-۱- تعریف اصولی تکلیف..... ۳۹
- ۴-۱۲-۱- اصول کلی حقوق و تکلیف..... ۴۱
- ۵-۱۲-۱- فلسفه‌ی وجوب حقوق و تکالیف..... ۴۲
- ۱-۱۳-۱- حقوق زوجه..... ۴۳
- ۱-۱۳-۱- حقوق مالی زوجه..... ۴۴
- الف- تعریف لغوی مهریه..... ۴۴
- ب- تعریف اصطلاحی مهریه از نظر فقهاء..... ۴۴
- ج- تعریف مهریه در اصطلاح حقوق دانان..... ۴۵
- د- حکم و دلیل مشروعیت مهریه..... ۴۵
- ه- اقسام مهریه..... ۴۷
- و- مهر المسمی..... ۴۷
- ز- مهر المثل..... ۴۷
- ح- مهر الممتعه..... ۴۸

ط- میزان مهریه.....	۴۸
ی- حالات ثبوت و عدم استقرار مهریه.....	۵۲
ک- استقرار تمام مهریه.....	۵۲
ل- اسقاط تمام مهریه.....	۵۵
م- استقرار نصف مهریه.....	۵۵
ن- نفقه.....	۵۵
س- تعریف نفقه.....	۵۶
ع- حکم نفقه.....	۵۶
ف- شرایط استحقاق نفقه.....	۵۷
ص- نفقهی معتده.....	۵۷
۱-۱۳-۲- حقوق غیر مالی زوجه.....	۵۹
الف- قسم.....	۵۹
ب- شروط قسم.....	۵۹
ج- حسن معاشرت.....	۶۰
د- صیانت و حفظ زن.....	۶۱
فصل دوم: مبانی نظری و پیشینه.....	۶۳
۱-۲- پیشگفتار.....	۶۴
۲-۲- بزرگداشت حقوق زوج در قرآن.....	۶۴
۳-۲- حقوق زوج بر زوجه.....	۶۷
۱-۳-۲- معاشرت نیکو و پسندیده.....	۶۷
الف- نظرات فقهاء دربارهی معاشرت پسندیده و چگونگی آن.....	۶۸
۲-۳-۲- حق قوامیت مرد بر زن.....	۶۹
الف- مفهوم قوامیت و مقصود از آن.....	۶۹
ب- دلیل تشریح حق قوامیت.....	۷۰
ج- رضایت زوجه برای تعلق حق قوامیت زوج.....	۷۳
۳-۳-۲- حق اطاعت زوجه از زوج.....	۷۳
الف- شرط وجوب اطاعت زوجه از زوج.....	۷۵
ب- زمینهای اطاعت زوجه از زوج.....	۷۷
۴-۳-۲- حقوق زوج بر زوجه که تعلق به منزل دارد.....	۸۴
الف- استقرار زوجه در خانهی مشترک زندگی.....	۸۵
ب- راه ندادن افراد غیره به داخل منزل بدون اجازت شوهر.....	۸۸

ج- نهی دیگران از وارد شدن به خانهی زنی که شوهرش از وی غائب است.....	۹۰
د- حرمت خروج زن از منزل بدون اجازهی شوهر.....	۹۳
ه- حفظ اموال و دارایی زوج توسط زوجه.....	۹۷
و- کارکردن زن در خانه و خدمت وی به شوهرش.....	۹۹
۲-۳-۵- حق تادیب زن نافرمان.....	۱۰۶
الف- دلایل مشروعیت حق تادیب زن توسط مرد.....	۱۰۶
ب- وسایل مشروع برای تادیب زن نافرمان.....	۱۰۷
ج- تعریف وسایل تادیب.....	۱۰۹
۲-۴-۴- حقوق مشترک زوجین.....	۱۱۵
۲-۴-۱- حلال شدن استمتاع و بهره‌وری جنسی.....	۱۱۶
۲-۴-۲- ثبوت نسب اولاد به زن و مرد.....	۱۱۶
۲-۴-۳- حسن معاشرت.....	۱۱۷
۲-۴-۴- توارث.....	۱۱۷
فصل سوم: روش شناسی پژوهش.....	۱۱۸
۳-۱- پیشگفتار.....	۱۱۹
۳-۲- خلاصه‌ای از اقوال فقهای مذاهب دربارهی اعمال واجب بر زن و بیان قول راجح.....	۱۱۹
۳-۲-۱- قول فقهای مالکی مذهب.....	۱۲۰
۳-۲-۲- قول فقهای شافعی مذهب.....	۱۲۰
۳-۲-۳- قول فقهای ظاهری مذهب.....	۱۲۰
۳-۲-۴- قول فقهای حنبلی مذهب.....	۱۲۱
الف- قول راجح.....	۱۲۱
۳-۳- خلاصه‌ای از اقوال فقهای مذاهب در مورد خروج زن از خانه و بیان قول راجح.....	۱۲۱
۳-۳-۱- حنابله.....	۱۲۱
۳-۳-۳- حنفیه.....	۱۲۲
۳-۳-۴- مالکیه.....	۱۲۲
الف- قول راجح.....	۱۲۲
۳-۴- نتایج کسب شده از این پژوهش.....	۱۲۳
۳-۴-۱- نتیجه اول.....	۱۲۳
۳-۴-۲- نتیجه دوم.....	۱۲۵
۳-۴-۳- نتیجه سوم.....	۱۲۶
۳-۴-۴- نتیجه چهارم.....	۱۲۶

- ۳-۵- پاسخ به سوالات مطرح شده در آغاز پایان نامه ۱۲۷
- ۳-۶- بیان مشکلات و موانع سر راه نوشتن این پایان نامه ۱۲۷
- ۳-۷- پیشنهاد به پژوهشگر پس از خود ۱۲۸
- منابع ۱۲۹

فصل اول :

مقدمه و کلیات

۱-۱- بیان مساله

در متون اسلامی اعم از قرآن و حدیث و روایات و آثار تابعین و علمای اسلامی، موضوع ازدواج از اهمیت فراوانی برخوردار است. یکی از جلوه‌های اهتمام دین اسلام به موضوع ازدواج، تعریف مبانی و ارکان و شرایط ازدواج است. در فقه اسلامی نه تنها ارکان و مبانی ازدواج به صورتی دقیق، مشخص و معین شده بلکه وظایف هر کدام از همسران به صورتی دقیق تعریف شده است تا هر کدام وظایف و حقوق خود را شناخته و هیچکدام خواسته‌ای خارج از توان دیگری و همچنین خواسته‌ای نامشروع نداشته باشد.

در کتب فقهی، تمام این حقوق، تعریف شده است. البته وظایف مشترکی نیز مشخص گردیده که باید زن و مرد، در قبال هم انجام دهند. این وظایف متقابل است که تحکیم بنیان خانواده را تضمین می‌کند و صمیمیت را در بین زوجین قرار می‌دهد. برای نمونه یکی از وظایفی که مرد، در قبال همسرش دارد، پرداخت مهریه است که به اجماع تمامی مذاهب واجب است و عدم ذکر مهر المسمی در عقد نکاح، این حق زوجه را از ذمه‌ی مرد ساقط نمی‌نماید و شرع آن را در قالب مهرالمثل به زن تحویل می‌دهد. (زیدان، ۱۹۹۳م، ۵۰/۷-۵۱).

از دیگر حقوق واجب بر مرد در قبال همسرش، پرداخت نفقه به وی است، که بر این امر، هم نصوص قرآن، هم سنت، و هم اجماع علماء دلالت می‌کند، اگرچه برای وجوب نفقه بر مرد، شروطی همچون، تمکین مشروع زن در برابر شوهرش ضروری است. منظور از نفقه، خوراک، پوشاک، و مسکن زوجه است، که شرع به وضوح از آن سخن به میان آورده است.

از میان دلایل وجوب نفقه‌ی زن بر مرد، می‌توان به این آیه اشاره نمود: «وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ» (بقره/۲۳۳). ابن رشد در تفسیر این آیه می‌فرماید: علماء در اینکه یکی از حقوق زوجه بر زوج، تامین نفقه‌ی خوراک و پوشاک است، اتفاق نظر دارند، به خاطر آنچه از رسول خدا(ص) ثابت است که فرمودند: (ولهن علیکم رزقهن و کسوتهن بالمعروف). (ابن رشد، ۱۹۹۴م، ۴۵/۲).

شربینی می‌گوید: وجوب نفقه‌ی زن بر مرد، با کتاب، سنت و اجماع ثابت است، و برای این سخن به آیه‌ی ۷ سوره‌ی طلاق: «لِيُنْفِقْ ذُو سَعَةٍ مِّنْ سَعَتِهِ وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ» و حدیث «ولهن علیکم رزقهن و کسوتهن بالمعروف» احتجاج می‌کند. (شربینی، ۲۰۰۹م، ۵۶۷/۷).

آثار حقوقی یک عقد صحیح ازدواج، تنها به شکل بارز شدن حقوق زوجه بر زوج عیان نمی‌گردد، بلکه زوج نیز دارای حقوقی است که زوجه، موظف به انجام و ادای آنها است. برخی از علمای اسلامی، حقوق مرد بر زن را مهمتر و برجسته‌تر دانسته‌اند. دلیل این دسته از علماء بر این مدعا، این کلام خداوند است که می‌فرماید: «...وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ» (بقره/۲۲۸) یعنی: (... و برای مردان درجه‌ی برتری، نسبت به زنان وجود دارد).

جصاص در احکام القرآن در تفسیر این آیه می‌گوید: در تفسیر آیه آمده است: خداوند، از حقوق متقابل زوجین در برابر یکدیگر، خبر داده است، و اینکه برای زوج علاوه بر آن، حقی دیگر وجود دارد که، زوجه از تعلق مانند آن محروم است. آن درجه عبارت است از: لزوم اطاعت زوجه از زوج. (جصاص، ۱۹۹۲م، ۱/۳۷۴-۳۷۵).

همچنین ابو داوود، در سنن خود حدیثی از پیامبر(ص) آورده است که در آن رسول خدا(ص) فرموده‌اند: «لَوْ كُنْتُ امْرَأًا أَحَدًا أَنْ يَسْجُدَ لِأَحَدٍ لَأَمَرْتُ النِّسَاءَ أَنْ يَسْجُدْنَ لِأَزْوَاجِهِنَّ لِمَا جَعَلَ اللَّهُ لَهُمْ عَلَيْهِنَّ مِنَ الْحَقِّ» (ابوداوود، ۲۰۰۹م، ۲/۲۴۴، شماره‌ی ۲۱۴۰). یعنی: (اگر قرار بود که من به شخصی دستور بدهم که از یک شخص دیگر سجده نماید، به زنان دستور می‌دادم که برای شوهرانشان سجده نمایند، به خاطر آنچه از حق مرد که خداوند بر زنان قرار داده است). از جمله حقوق مرد بر زن، حق قوامیت است. با استناد به آیه‌ی: «الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ». امام فخررازی در تفسیر این آیه می‌فرماید: قوام اسم برای کسی است، که در قیام برای امر نمودن، بسیار مبالغه می‌کند و اهتمام به حفظ زنش دارد. (رازی، ۱۹۸۱م، ۱/۴۴۱).

در کنار حق قوامیت مرد بر زن، وجوب اطاعت زن از شوهرش نیز ثابت می‌گردد، گویی که حق اطاعت از حق قوامیت نشأت گرفته باشد. زیرا قوامیت مرد بر زن، بدون اطاعت زن، از شوهرش امکان پذیر نیست. برای اثبات حق اطاعت زوجه از زوج، علاوه بر آیه‌ی فوق می‌توان به آیه‌ی ۳۴ سوره‌ی نساء نیز، احتجاج نمود که می‌فرماید: «وَاللَّاتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا كَبِيرًا». امام کاسانی، در تفسیر این آیه می‌گوید: دلیل تادیب زنان با هجر در مضاجع و ضرب، به خاطر عدم اطاعت از شوهرانشان است و این حقی است از حقوق مردان، که بر ذمه‌ی زنانشان می‌باشد. (کاسانی، ۲۰۰۳م، ۲/۳۳۴).

از دیگر وظایف زن نسبت به مرد، انجام امور مربوط به منزل است، که بیشترین اختلاف فقهاء نیز در همین موضوع مطرح می‌گردد. این امور عبارتند از: زن موظف است که در خانه‌ی شوهرش مستقر شده و زندگی نماید، بدون اذن و اجازه‌ی شوهر از خانه خارج نشود، کسی را بدون هماهنگی او داخل خانه ننماید، اموال شوهرش را حفظ کرده و با حسن تصرف در آن، از تضییع آن بپرهیزد، به کارهای خانه و شئونات منزل مشغول گردد.

مسئله‌ی استقرار زن در خانه‌ی شوهر، بنا به آیه‌ی «وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ» (احزاب/۳۳) تشریح گردیده که در تفسیر این آیه گفته می‌شود: استقرار زن در خانه، به صورت امری کلی و عام آمده است و شامل تمام زنان می‌شود. پس، آنان مامور به ملازمت در خانه‌هایشان هستند، و جز برای نیاز مبرم شرعی، اجازه‌ی خروج از خانه ندارند. حنا بله خروج زن بدون اذن زوج از خانه را حرام می‌داند. زیرا حق مرد واجب است و شایسته نیست به چیزی غیر از واجب ترک گردد. (بهوتی، ۱۹۸۳م، ۳/۱۱۷).

امام احمد در مورد زنی که شوهر داشته و مادرش مریض بود؛ فرمود: اطاعت از شوهرت، واجب تر است از عیادت مادرت، مگر آنکه او (شوهرت) اجازه بدهد. (بهوتی، ۱۹۸۳م، ۱۱۷/۳).

شافعیه معتقدند: منع خروج زن از خانه، اگرچه به مقصد مسجد نیز باشد، از حقوق حق‌های مرد است. (نووی، ۲۰۰۸م، ۵۶۷/۱۵).

احناف می‌گویند: اگر پدر زوجه زمین‌گیر بوده و محتاج خدمت دخترش باشد، حال آنکه شوهر دخترش، او را از خدمت به وی منع نماید، و اذن خروج از خانه به همسرش ندهد، پس بر زن واجب است که از شوهرش اطاعت نماید؛ خواه پدرش مسلمان یا کافر باشد، تفاوتی ندارد. (ابن همام، ۲۰۰۳م، ۳۳۵/۳).

مالکیه معتقدند: خروج زن بدون اذن شوهر از خانه حرام نیست. (مواق، ۲۰۰۲م، ۱۸۵/۴). کار کردن زن در خانه، از دیگر موضوعاتی است که علماء در واجب بودن، یا نبودن آن بر زن، اختلاف نظر دارند. کاسانی در البدائع می‌گوید: اگر مرد غذایی آورد که نیاز به پختن داشت، و زن از پختن آن امتناع نمود، نباید او (زن) را به آن کار، مجبور نمود؛ و بر زوج واجب است که دستور دهد، غذای آماده برای زوجه فراهم شود. ابواللیث می‌گوید: این در حالی است که زن برای انجام ندادن آن، به دلیل بیماری، عذر داشته باشد یا از دختران اشراف باشد که بدان کار عادت ندارند. اما اگر به آن کار توانا بود و او جزو زنانی بود که آن کار را برای خود انجام می‌دهد، بر او اجبار می‌شود که غذا را، طبخ نماید، و اگر زوجه خدمتکار داشت، تأمین نفقه‌ی خدمتکارش نیز بر عهده‌ی زوج می‌باشد. (کاسانی، ۲۰۰۳م، ۲۴/۴).

در شرح کبیر در دیر که در فقه مالکی است، چنین آمده: بر مرد واجب است که اهل خود (یعنی همسرش) را خدمت نماید، به گونه‌ای که اگر مرد دارای وسع مالی بود، و زنش دارای احترام بوده و کار در خانه در شان وی نباشد، بر او لازم است که برای او خادم استخدام نماید. اما اگر زن در حدی نبود که برایش خادم استخدام شود، یا در آن حد بود، اما شوهرش فقیر بود، و توان استخدام خادم را نداشت، بر زن واجب است که خدمات داخلی خانه از قبیل: جارو زدن، طبخ غذا و شستن لباس‌های شوهرش را انجام دهد، بجز مهمان‌داری برای او که بر زوجه واجب نمی‌باشد. (در دیر، ۱۲۰۱ق، ۵۰/۲-۵۱).

در کتاب المذهب ابو اسحاق شیرازی که در مذهب شافعی است، آمده است: هیچ‌گونه از امور خدماتی، از قبیل: پخت نان، تمیز کاری، طبخ غذا، شستن، و... برای زوج؛ بر زوجه واجب نیست. زیرا آنچه که زن بر سر آن عقد شده است؛ استمتاع و بهره‌وری جنسی است و جز این، چیز دیگری بر زن واجب نمی‌باشد. (شیرازی، ۱۹۹۲م، ۵۸۱/۱۵).

حنابله هم معتقدند: خدماتی از قبیل: ورز دادن، خمیر گیری، پخت نان و کارهایی مانند: جارو زدن خانه، بالا کشیدن آب از چاه، بنا به نص امام احمد؛ بر زن واجب نیست. آنچه زن بر سر آن عقد شده است، بهره‌وری جنسی است، بنابراین کاری غیر از آن از قبیل: آب دادن به

حیوانات، یا برداشت محصولات کشاورزی، بر زوجه واجب نیست. اما با این وجود گفته‌اند: برای زن، بهتر آن است، که آنچه در حالت عادی انجام می‌دهد، را بر عهده بگیرد، زیرا آن امور مورد عادت است و معیشت و زندگی بدون انجام آنها، تنظیم و اصلاح نمی‌گردد. (شربینی، ۲۰۰۹م، ۲۱/۷ و بهوتی، ۲۰۱۵م، ۱۱۶/۳).

دمشقی در کتاب الاختیارات الفقهیه من فتاوی شیخ الاسلام، ابن تیمیه، می‌گوید: بر زن واجب است که با شیوه‌ای پسندیده و نیکو، شوهرش را خدمت نماید، آنگونه که افراد هم رتبه‌ی او خدمت می‌شوند، و این خدمت نمودن، در شرایط مختلف، متفاوت می‌گردد، مثلاً: خدمت یک زن بادیه نشین به شوهرش، مانند خدمت یک زن شهری و خدمت یک شخص ضعیف، مانند شخص قوی نیست. (دمشقی، ۱۹۵۰م، ۵۴۵-۵۴۶).

۱-۲- پیشینه‌ی تحقیق

به طور پراکنده در کتب فقهی مذاهب اسلامی، در بخش احوال شخصیه و مناکحات، وظایف زوجین نسبت به یکدیگر، مطرح و بیان شده است. (زحیلی، الفقه الاسلامی و ادلته، ج ۷ ص ۳۲۸ و کاسانی، البدائع، ج ۲ ص ۳۳۴ و نووی، المهدب، ج ۲ ص ۵۶). همچنین در کتبی که فقط در مورد احوال شخصیه نوشته شده است؛ همین موضوع مورد بررسی قرار گرفته است. (خلاف، احکام احوال الشخصیه، ص ۷۴-۱۲۰ و ابوزهره، الاحوال الشخصیه، ص ۱۴۵-۲۵۸).

در دانشگاه‌های مختلف کشورهای عربی، پایان نامه‌ها و رساله‌های متعددی، به موضوع حقوق زن در شریعت و فقه اهل سنت پرداخته است، و هرکدام از جنبه‌ای این موضوع را مورد کنکاش و بررسی قرار داده‌اند. برخی به بررسی و مقارنه‌ی مبانی حقوقی زن در اسلام با قوانین سایر ادیان و یا قوانین بین المللی پرداخته‌اند. برخی دیگر مبانی حقوقی زن را، با قوانین کشور خود، بررسی و مقایسه کرده‌اند. در ذیل به تعدادی از این پایان نامه‌ها، که بیشترین ارتباط را با موضوع دارند اشاره می‌گردد:

- پایان نامه‌ی: «نظام حقوق زن در خانواده از منظر فقه شیعه» محمدی بهمن، ارشد حقوق - معارف اسلامی، استاد راهنما: سید جواد مهدی پور، محمد صالحی، استاد راهنما، محمد راثی. دانشگاه ارومیه.

- پایان نامه‌ی: «مرزبندی وظایف و عملکرد ارزشی زن، در خانواده از منظر آموزه‌های دینی» موسوی، فائزه السادات، ارشد الهیات و معارف اسلامی - علوم قرآن و حدیث، استاد راهنما: سیده سعیده غروی. دانشکده اصول الدین، قم.

- پایان نامه‌ی: «وظایف اخلاقی زن و شوهر، از منظر قرآن کریم و نهج البلاغه» مصطفوی سمیه، ارشد الهیات و معارف اسلامی - علوم قرآن و حدیث - نهج البلاغه، استاد راهنما: محمد حسین مهدوی نژاد، استاد مشاور: محمد جواد کوچک یزدی. دانشگاه پیام نور یزد، مرکز تفت.